

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української
і зарубіжної літератури
Мелітопольського державного
педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького*

*студентка філологічного факультету
Мелітопольського державного
педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького*

ЕЛЕМЕНТИ НЕСТАНДАРТНОСТІ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЯК ЗАСОБИ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ

Сучасний освітній простір характеризується новою парадигмою освіти, яка заснована на індивідуальному та диференційованому підході до освіти, на альтернативності освітніх систем. Відповідно до даної парадигми освіта повинна сприяти розвитку пізнавального інтересу школярів. А відтак у сучасній педагогічній практиці спостерігається тенденція пошуку нових шляхів активізації пізнавальної діяльності старшокласників, зростає роль впровадження інновацій у систему освітнього простору.

Актуальність досліджуваної проблеми визначається також принципово новими вимогами до компетентності учнів, які в сучасних умовах виступають передумовою їхньої самореалізації. На наш погляд, досягненню означених стратегічних орієнтирів сприятиме використання нестандартних форм чи їх елементів на уроках української літератури на старшому етапі в закладах середньої освіти.

На сучасному етапі теоретичні засади інтерактивної освіти, ефективність її впливу на формування особистості ґрунтовно досліджено в працях О. Пометун [1], М. Кларіна [2], О. Пехоти [1], Г. Селевко [3] та ін.

У сучасній педагогічній практиці спостерігається тенденція пошуку нових шляхів активізації пізнавальної діяльності учнів, тому головним у вихованні молоді є розвиток творчих здібностей школярів.

Розвиток пізнавальних інтересів учнів є актуальною проблемою, тож погодимося з думкою Б. Коротаєва, що інтерес до знань – «це спрямованість особистості дитини, підлітка на оволодіння всією сукупністю знань, що вивчаються в школі» [3, с. 46].

На думку В. Онищука [4], О. Савченка [5-6], В. Лозової [7], пізнавальний інтерес учнів має два аспекти: внутрішній (психолого-педагогічний) і зовнішній (організаційний). Внутрішній аспект пізнавальних інтересів школярів – це створення відповідного емоційно-психологічного налаштування учнів, інтерес до навчання, ініціативність у роботі, пізнавальна самостійність.

Крім того, наріжними є питання, як відібрати потрібні для уроку української літератури інтерактивні методи і як впровадити інтеракцію в традиційні для сучасної школи форми заняття. Саме це і зумовило актуальність нашої наукової розвідки.

Упровадження в практику роботи вчителя української літератури науково обґрунтованої методичної системи застосування нестандартної техніки навчання української літератури може бути корисною учителям інших предметів, які впроваджують у свою роботу інтегрований підхід, використовують міжпредметні зв'язки (вчителям історії, правознавства, іноземної мови, музики, образотворчого мистецтва тощо).

Тому метою статті є виявлення шляхів перенесення центру уваги на уроках літератури з матеріалу на діяльність учнів; необхідність урізноманітнення нестандартних прийомів на уроках літератури, зокрема такого важливого їхнього аспекту, як аналіз художніх творів, що забезпечує стимулювання постійного інтересу учнів до літератури.

Натомість реалізація мети потребує розробки методичних рекомендацій до проведення уроків літератури з нестандартними процесами; показ практичного застосування методичної системи впровадження нестандартних форм, методів, прийомів на уроках української літератури.

Для розвитку цих компонентів необхідне використання в навчально-виховному процесі елементів інтерактивних, особистісно-зорієнтованих технологій, «створення ситуації успіху», проблемного навчання тощо.

У сучасному педагогічному дискурсі існують такі класифікації інтерактивних методів:

– інтерактивні методи, які належать до дискусійного навчання: дискусія, дискусія у формі ток-шоу, оцінювальна дискусія, дебати, метод «прес», «коло ідей», «займи позицію», «зміни позицію», «неперервна шкала думок»;

– інтерактивні методи, що належать до кооперативного навчання: робота в парах, ротатійні (змінювальні) малі групи – «трійки», «два-чотири-всі разом», «карусель», робота в малих навчальних групах (міні-групи);

– інтерактивні методи, які належать до ситуативного моделювання навчання: імітаційні ігри, спрощене судове слухання, громадські слухання, рольова гра;

– інтерактивні методи, що є застосованими в колективно-груповому навчанні: обговорення проблеми в загальному колі, «мікрофон», «мозговий штурм», «навчаючи – навчаюся», «броунівський рух», «ажурна пилка», аналіз ситуації, вирішення проблем, «дерево рішень», незакінчені рішення, компаративний урок [7, с. 320].

Поширення в системі роботи вчителя набуває метод пізнавальних ігор, який має неабиякий вплив на засвоєння учнями знань, набуття умінь і навичок.

На цьому етапі можна застосувати один з інноваційних прийомів ігрової форми – алгоритм. Подаємо орієнтовний зразок дослідження інтимної лірики І. Франка:

- збірку названо «ліричною драмою» тому, що ...
- вірші у збірці адресовано ...
- своєрідність композиції збірки в тому, що ...
- у збірці «Зів'яле листя» наявні автобіографічні мотиви, оскільки...

Можна запропонувати ділову гру, в якій учні відтворюють справжню діяльність учителя, редактора, перекладача. Широкого застосування набули на уроках української літератури дидактичні ігри: «Упізнай героїв», «Лицарський турнір», «Пінг-понг» тощо.

З метою активізації знань учнів на етапі узагальнення і систематизації знань можна запропонувати «літературний лабіринт»:

- Назвіть місцевість, де народився і провів дитячі роки Роман Іваничук (село Трач Косівського району).
- Де майбутній письменник здобув вищу освіту? (у Львівському ДНУ ім. І. Франка).
- Яких нагород удостоєний Роман Іваничук? (Національна премія ім. Т. Шевченка, премія ім. А. Головка, премія Фондації Антоновичів, Герой України).
- Коломийська гімназія звала Р. Іваничука з хлопцем, який в недалекому майбутньому стане відомим на всю Україну поетом. Назвіть його (Дмитро Павличко).
- Усі романи письменника об'єднуються в один цикл, в один великий роман про рідну історію. Що у них спільного? (любов до рідної землі і народу як смислу існування людини).

Одним із методів, прийомів навчання, що дають можливість ґрунтовніше працювати над формою думки, є «незакінчені речення», створення проблемних ситуацій, наприклад: «Українське – то третій сорт?» (за комедією «Мина Мазайло» М.Куліша); «Що ж це виходить? Зрадити в житті державу – злочин, а людину – можна?» (Л. Костенко).

Завдяки таким методам у класі формується атмосфера співробітництва, виникає бажання одержувати знання та підвищує пізнавальний інтерес до літератури.

Для посилення активізації пізнавальних інтересів учнів варто використовувати інтерактивні технології, зокрема роботу в парах або групах, коли потрібно розв'язати творчі, евристичні завдання, а якщо ще запропонувати самоперевірку чи взаємоперевірку, то це підвищить зацікавленість та активність пізнання.

Поширення набув у практиці вчителя-словесника один із варіантів нестандартності – «дерево рішень», що допомагає учням проаналізувати та краще зрозуміти проблеми, дати свої прогнози й аргументувати власні думки. При цьому необхідно обрати ситуацію, дилему, що немає однозначного їх розв'язання., наприклад, під час моделювання уроку вивчення творчості О. Довженка можна запропонувати такі полярні висловлювання як самого митця, так і вітчизняних літературознавців: «Я народився і жив для добра і любові» (О. Довженко); «Він залишився як дерево, що вічно цвіте, вічно плодоносить, як великий мислитель, який може стояти поряд із Сократом і Гомером» (А. Малишко); «Він – як самоцвіт: скільки не обертай його, а в ньому починають світитися все нові і нові грані» (М. Наєнко).

Вагомим для розвитку пізнавальних інтересів у старших класах є уроки самостійної підготовчої роботи: семінари з елементами роздумів, дискусії, літературознавчі дослідження, пошуково-дослідницькі завдання.

Таким чином, працюючи над розвитком пізнавальних інтересів учнів старших класів на уроках української літератури, вчитель повинен добирати такі технології, методи навчання, які забезпечуватимуть організацію їхньої пошуково-дослідницької навчальної діяльності. Неабияку роль відіграє особистість учителя-словесника, його ораторська обдарованість, вміння організувати особистісно орієнтоване навчання та обрати модель, яка б відповідала умовам розвитку пізнавального інтересу.

Література:

1. Пометун О.І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: науково-методичний посібник / за ред. О.І. Пометун. – К. : А.С.К., 2004. – 192 с.
2. Кларін М.В. Інтерактивне навчання – інструмент освоєння нового досвіду / М.В. Кларін // Педагогіка. – 2000. – № 7. – С. 12–19.
3. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии / Г.К. Селевко. – М. : Народное образование, 1998. – 298 с.
4. Коротаєв Б.І. Методи навчально-пізнавальної діяльності учнів / Б.І. Коротаєв. – К. : Основа, 1991. – 209 с.
5. Онищук В.О. Активізація навчання старшокласників / В.О. Онищук. – К. : Радянська школа, 1978. – 128 с.
6. Савченко О.Я. Уміння вчитися як ключова компетентність загальної середньої освіти / О.Я. Савченко // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / [під заг. ред. О.В. Овчарук]. – К. : «К.І.С.», 2004. – 112 с.
7. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: підручник для студентів вищих навчальних закладів / О.Я. Савченко. – К. : Грамота, 2012. – 504 с.
8. Лозова В.І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів / В.І. Лозова. – Харків : Фоліо, 2000. – 175 с.

Анотація

**Л. КОПЕЙЦЕВА, А. МАКОВСЬКА. ЕЛЕМЕНТИ НЕСТАНДАРТНОСТІ
НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЯК ЗАСОБИ РОЗВИТКУ
ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ**

У статті досліджуються нестандартні підходи до вивчення української літератури та формування пізнавальних інтересів навчальної діяльності учнів старшої школи. Основна увага зосереджена на особливостях взаємозв'язку пізнавальних інтересів та навчальної діяльності учнів; методиці застосування нестандартних елементів на уроках української літератури в старшій школі.

Ключові слова: пізнавальний інтерес, нестандартний урок, інтерактивний метод.

Анотация

**Л. КОПЕЙЦЕВА, А. МАКОВСКАЯ. ЭЛЕМЕНТЫ НЕСТАНДАРТНОСТИ
НА УРОКАХ УКРАИНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ КАК СРЕДСТВА РАЗВИТИЯ
ПОЗНАВАТЕЛЬНОГО ИНТЕРЕСА УЧАЩИХСЯ СТАРШИХ КЛАССОВ**

В статье исследуются нестандартные подходы к изучению украинской литературы и формированию познавательных интересов учебной деятельности учащихся старшей школы. Особое внимание сосредоточено на особенностях взаимосвязи познавательных интересов и учебной деятельности школьников; методике использования нестандартных элементов на уроках украинской литературы в старшей школе.

Ключевые слова: познавательный интерес, нестандартный урок, интерактивный метод.

Summary

**L. KOPIEITSEVA, A. MAKOVSKA. ELEMENTS OF NON-STANDARDNESS
AT THE LESSONS OF UKRAINIAN LITERATURE AS MEANS OF THE DEVELOPMENT
OF SENIOR FORM PUPILS' COGNITIVE INTEREST**

In the article non-standard approaches to studying Ukrainian literature and the formation of cognitive interests of senior school pupils' educational activities are researched. The principal attention is concentrated on the peculiarities of the interconnection between pupils' cognitive interests and their educational activities; on the methods of using non-standard elements the lessons of Ukrainian literature in senior school.

Key words: cognitive interest, non-standard lesson, interactive.